

**Patrycja Mencil**

(Uniwersytet Wrocławski)

## **Stanowisko religii wobec samobójstwa**

### ABSTRACT

#### **Religious belief and attitudes towards suicide**

Suicide is a phenomenon that has been a serious social problem for many centuries. Death by suicide is a tragedy for relatives, friends, acquaintances, but also for the society. The phenomenon has a clear social dimension. Statistical data indicates a wide range of problems. Official statistics record around 6 000 suicide attempts that result in death every year in Poland. Despite innovative methods of detecting and treating mental disorders, the availability of specialist doctors, the development of science and a significant improvement in the economic situation of society, the percentage of people attempting to take their own lives is on the increase. Taking the multifactorial conditions of suicides into account, it should be noted that the phenomenon is the subject of research requiring constant updating.

Contemporary attitude towards taking one's own life is the area of interest of many fields of science such as psychology, psychiatry, criminology, suicidology, but also that of religion. The views of religion on suicide are not uniform. The risk of self-destructive behaviours depends, among other things, on the religion professed by an individual and the behavioural patterns associated with it. The author of the text indicates the theoretical aspects of the phenomenon and the views of selected religions on suicidal behavior of individuals.

**Słowa kluczowe:** samobójstwo, autodestrukcja, śmierć, religia

#### **Pojęcie i klasyfikacja samobójstw**

Jedną z najbardziej znanych definicji jest ta zaproponowana przez Émila Durkheima, francuskiego badacza zjawiska, autora jednego z najpopularniejszych dzieła poświęconych tematyce pt.: „*Le suicide. Étude de sociologie*”<sup>1</sup>. Według niego samobójstwem jest „... każdy

---

<sup>1</sup> *Samobójstwo. Studium z socjologii* - praca powstała w 1897 roku i stała się kluczową pozycją dotyczącą zjawiska.

*przypadek śmierci, będący bezpośrednim lub pośrednim wynikiem działania lub zaniechania przejawianego przez ofiarę zdającą sobie sprawę ze skutków swego zachowania”<sup>2</sup>.*

Wskazać należy, iż w doktrynie nie ma jednej, zgodnie wypracowanej definicji. W tematycznych opracowaniach autorzy zwracają uwagę na różne aspekty zjawiska. Niektórzy wskazują, iż niezbędnym elementem zamachu samobójczego jest zamiar jego popełnienia, inni natomiast uważają, że nie jest on warunkiem koniecznym uznania śmierci za samobójczą. W literaturze przedmiotu niekiedy akcentuje się stan świadomości jako konieczność traktowania śmierci samobójczej jako środka bądź celu działania. Literatura niemiecka używa nawet terminologii „osobowości suicydalnej”, co wskazuje na już wcześniej występujące myśli samobójcze. W latach dziewięćdziesiątych powstało pojęcie „samobójczości”, na co składają się wszystkie działania bądź zaniechania ludzi mające na celu doprowadzić do własnej śmierci. Samobójczość możliwa jest co do zasady u wszystkich ludzi, jednakże prowadzone statystyki ukazują większą tendencję do zamachów samobójczych w przypadku chorób psychicznych. Wskazać jednak należy, iż niektóre definicje spotkały się z ogromną krytyką, gdyż nie uwzględniają nieudanych prób samobójczych, a jedynie rzeczywiste przypadki zakończone śmiercią sprawcy. Najwięcej uwagi w ostatnich latach próbie definiowania zjawiska samobójstw poświęcił E. Stengel, austriacko-brytyjski neurolog, psychiatra i psychoanalityk. Zwracał on uwagę na element świadomości sprawcy jako niepewność co do skutku zamachu samobójczego, równoważnej chęci życia i śmierci, co zdecydowanie wyklucza istnienie konstytutywnej cechy, prezentowanej przez poprzednich badaczy- zamiaru bezpośredniego popełnienia samobójstwa. Według E. Stengla możliwe jest istnienie jedynie zamiaru ewentualnego, dlatego też proponuje poniższą definicję samobójstwa: *„Zamachem samobójczym jest taki rozmyślny akt samouszkodzenia, który przed popełnieniem wyklucza w świadomości sprawcy pewność przeżycia”<sup>3</sup>*. Analogiczny stosunek zamiaru stawia on co do świadomości sprawcy zamachu. Oznacza to, że sprawca zamachu samobójczego przewiduje możliwość śmiertelnego jego skutku. Jednostka świadomie przypisuje swemu działaniu bądź zaniechaniu prawdopodobieństwo skutku w postaci śmierci. E. Stengel uważa nawet, iż znaczną mniejszość stanowią zamachy, które nieuchronnie doprowadzą do śmierci sprawcy. Z kolei A. Weisman, badacz zajmujący się przyczyną zamachów samobójczych akcentuje wyraźnie instrumentalny charakter pojęcia samobójstwa i wskazuje na pojmowanie tegoż pojęcia jako zdarzenie losowe. Według niego zamach

---

<sup>2</sup> B. Hołyst, *Suicydologia*, Warszawa 2012, s. 79.

<sup>3</sup> M. Makara-Studzińska, *Wybrane zagadnienia z problematyki suicydologii*, [w:] *Annales Universitatis Mariae Curiae-Skłodowska. Sectio I, Philosophia-Sociologia*. Vol. 26, 2001, s. 222.

samobójczy jest wielowartościowym środkiem osiągnięcia jakiegoś celu, a nie dążenie do unicestwienia życia<sup>4</sup>. Weisman proponuje posługiwanie się terminem „zachowanie zagrażające życiu”, a więc akcentuje rezygnację z domniemania chęci czy zamiaru popełnienia samobójstwa. Wielu przedstawicieli badań suicydologicznych stawia indywidualną propozycję stworzenia definicji samobójstwa. W ostatnich latach coraz częściej jednak uwidacznia się konieczność stworzenia ładu w próbach poszukiwania pojęciowej jasności.

Zauważyć należy, iż rzeczywiste rozumienie tegoż pojęcia w danym języku znajduje się w definicjach słownikowych. Słownik języka polskiego definiuje samobójstwo jako: „odebranie sobie życia”<sup>5</sup>. Za samobójstwo uważa się więc takie zadawanie obrażeń, które prowadzą do śmierci sprawcy zamachu. Światowa organizacja zdrowia w 1986 r. zaproponowała natomiast nową definicję samobójstwa: „*Samobójstwo jest aktem o skutku śmiertelnym, który zmarły ze świadomością i oczekiwaniem takiego skutku sam zaplanował i wykonał w celu spowodowania zmian przez siebie pożądanym*”<sup>6</sup>. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym zmienia się pogląd oraz rozumienie pojęcia samobójstwo. Rozbieżność znaczeń wynika z nieostrego zakresu wyznaczników składających się na to pojęcie, a również z jego interdyscyplinarnego charakteru, gdyż zajmuje się nim wiele dziedzin nauki. Definicje stosowane w literaturze przedmiotu są propozycjami zawężającymi bądź rozszerzającymi znaczenia tegoż terminu. Poniższa tabela przedstawia różnice znaczeniowe proponowanych powyżej definicji samobójstwa.

**Tabela 1. Definicje samobójstwa.**

Twórca	Definiens	
	<i>Genusproximum</i>	<i>Differentia specifica</i>
Durkheim	zgon (przypadek śmierci)	będący wynikiem działania jednostki wobec siebie
Stengel	akt samouszkodzenia (czyn)	wykluczający pewność przeżycia
Weisman	zachowanie zagrażające życiu	kończące się zgonem

*Źródło: B. Hołyst, Samobójstwo. Przypadek czy konieczność, Warszawa 1983, str. 31.*

<sup>4</sup> A. Bąbik, D. Olejniczak, *Uwarunkowania i profilaktyka samobójstw wśród dzieci i młodzieży w Polsce*, [w:] Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, Vol. 13, Nr 2, 2014, s. 100.

<sup>5</sup> Słownik języka polskiego PWN, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 896.

<sup>6</sup> WHO Mental and Behavioral Disorders. Figures and facts about suicide. WHO/ MNH/MBD/99.1. Department of Mental Health, Social Change and Mental Health, World Health Organization, Genewa 2000.

Definicję zaproponowaną przez E. Durkheima można uznać za sprawozdawczą, gdyż wskazuje jak ówczesni ludzie pojmowali znaczenie terminu „samobójstwo”. Wskazuje również współczesny obyczaj języka potocznego. Definicja E. Stengla ma natomiast charakter syntetyczny oraz projektujący, ponieważ proponuje używanie takiego, a nie innego znaczenia pojęcia. Dodatkowo, E. Stengel rozszerza zakres zachowań skutkujących zamachem samobójczym do wszelkich samouszkodzeń, które zmniejszają pewność przeżycia. Biorąc pod uwagę charakter definicji Stengla, stwierdzić należy, iż definicja zaproponowana przez Weismana jest definicją regulującą. Jest to taka kategoria, gdy autor proponując znaczenie danego terminu, zwraca uwagę na brak jasności jego zakresu, a tym samym proponuje zmianę treści definicji. Zauważyć należy, iż zakres pojęcia „samobójstwa” proponowany przez Weismana jest znacznie mniejszy niż ten wskazany przez Stengla. Weisman posługuje się terminem zagrożenia, które jest nieostre, a Stengel używa zwrotu „wykluczenie w świadomości sprawcy pewności przeżycia”, co również nie precyzuje aktu samouszkodzenia. Nie każdy akt zagrażający życiu jest samouszkodzeniem, lecz każdy akt samouszkodzenia jest wykluczeniem pewności przeżycia. Wciąż jednak sporna pozostaje kwestia samobójstwa jako terminu teoretycznego. Wszystkie wskazane powyżej definicje wydają się być niewystarczające wraz z rozwojem cywilizacyjnym. W literaturze zaleca się uwzględnienie wszystkich proponowanych znaczeń<sup>7</sup>.

Omawiając pojęcie samobójstwa należy również wspomnieć o definicji *samobójstwa usiłowanego*, które potocznie nazywa się nieudaną próbą samobójczą. Jest to taka sytuacja, w wyniku której sprawca zamachu samobójczego, pomimo podjęcia działań mających na celu zagrożenie życia, nie doprowadza się do śmierci. Taki przypadek nie kończy się zgonem sprawcy. Kolejnym pojęciem, należącym do samobójczego procesu są *myśli samobójcze*, stanowiące jego początek. Obejmuje dwie formy, aktywną- rozmyślanie nad odebraniem sobie życia oraz pasywną- tj. pragnienie znalezienia się w sytuacji zagrażającej życiu. Myśli samobójcze mogą przybrać różną postać, od mało znaczących i krótkotrwałych, do tych nieustannych i mających poważny charakter. Myśli samobójcze są często traktowane jak objaw, którego skutkiem może być zaplanowanie samobójstwa. Jak pokazują badania, około 34% osób mających myśli samobójcze, planuje podjęcie zamachu samobójczego, co w 72% przypadków kończy się próbą samobójczą<sup>8</sup>.

---

<sup>7</sup> B. Hołyst, *Samobójstwo. Przypadek czy konieczność*, Warszawa 1983, s. 32-33.

<sup>8</sup> B. Hołyst, *Suicydologia*, Warszawa 2012, s. 90-94.

*Podwójne samobójstwo*, to sytuacja, gdy dwie osoby chcą dokonać wspólnie zamachu samobójczego. Kolejnym jego typem jest *samobójstwo rozszerzone*. Ma miejsce wtedy, gdy przed dokonaniem samobójstwa, sprawca uśmierca inne osoby lub gdy wbrew swojej woli zostają one wciągnięte do aktu samobójstwa. Najczęściej są to osoby najbliższe, wspólnie zamieszkujące ze sprawcą, np. małżonek. Następną postacią aktu samobójczego jest *samobójstwo miejscowe*. Odnosi się do konkretnych form samouszkodzenia. Jest to sytuacja, w której najczęściej osoby chore psychicznie uszkadzają część swojego ciała lub usuwają rzekomo chory organ<sup>9</sup>. W literaturze wyróżnia się jeszcze typ złożony samobójstwa, zwany inaczej *samobójstwem kombinowanym*. To sytuacja, gdy sprawca zamachu wybiera kilka sposobów na popełnienie samobójstwa, np. podcina sobie żyły, a później jeszcze rzuca z wysokości. Analiza tego rodzaju sprawy zawsze budzi wątpliwości co do charakteru zdarzenia, a zatem tylko precyzyjnie przeprowadzone oględziny mogą wyjaśnić przyczynę zgonu denata<sup>10</sup>.

E. Durkheim analizując problem samobójstw wyróżnił cztery jego typy:

1. *samobójstwo egoistyczne*- będące skutkiem braku integracji jednostki ze społeczeństwem lub nawiązania zbyt słabych stosunków z otoczeniem.
2. *samobójstwo anomiczne*- powstaje na skutek rozregulowania, zerwania więzi jednostki ze społeczeństwem. Jest też wynikiem nagłej zmiany sytuacji jednostki.
3. *samobójstwo altruistyczne*- polegające na nawiązaniu zbyt silnej więzi z otoczeniem, określoną grupą ludzi czy zbyt silnym utożsamieniu z celem, a tym samym poświęceniu swojego życia na rzecz idei.
4. *samobójstwo fatalistyczne*- będące skutkiem krytycznej sytuacji osobistej sprawcy.

*Samobójstwo egoistyczne* jest efektem nawiązania przez jednostkę zbyt słabych relacji ze społeczeństwem. Często jest przyczyną niedostosowania się jednostki do tempa rozwoju cywilizacyjnego, a co za tym idzie poczucia wyobcowania środowiskowego. *Samobójstwo anomiczne* jest skutkiem dezintegracji w obrębie struktury społecznej. Dzieje się tak, gdy jednostka jest zdezorientowana, odczuwa brak sensu istnienia, nie otrzymuje wsparcia ze strony bliskich, a także nie utożsamia się z żadną grupą społeczną. Kolejny z rodzajów samobójstw tj. *samobójstwo altruistyczne* polega na poświęceniu swojego życia na rzecz innych ludzi, celów czy interesów. Jest wynikiem nawiązania z nimi zbyt silnej więzi. Klasycznym przykładem będzie przypadek samobójstwa członka sekty, a także samobójczy

---

<sup>9</sup> Tamże, s. 100.

<sup>10</sup> R. Jopkiewicz, *Samobójstwo złożone*, [w:] Problemy Kryminalistyki, nr 29, Warszawa 1961, s. 54.

zamach bombowy terrorysty. *Samobójstwo fatalistyczne* jest natomiast skutkiem beznadziejnej sytuacji indywidualnej jednostki. Chodzi tu o rezygnację człowieka z życia na skutek tragicznej sytuacji „bez wyjścia”, a także przypadki śmierci eutanastycznej.

Jednym z wielu przykładów *samobójstwa fatalistycznego* było popełnione w kwietniu 1997 roku w Kalifornii zbiorowe samobójstwo 39 członków sekty Brama Niebios. Wbrew powszechnemu przekonaniu o słabym wykształceniu członków sekt, sprawcy zamachu byli ludźmi wysoko wykształconymi. Pojawienie się na niebie komety Hale’a-Boppa oznaczało koniec ich ziemskiego etapu życia. Jednak w 1978 roku zostało popełnione jedno z najbardziej spektakularnych zbiorowych samobójstw. Zdarzyło się w Gujanie, a zostało popełnione przez 914 członków sekty Świątynia Ludu. Było wynikiem obawy przez rozwiązaniem ich grupy przez nieprzyjaciela z zewnątrz<sup>11</sup>.

Do kategorii *samobójstw altruistycznych* bez wątpienia zalicza się samobójcze zamachy terrorystów. Jest to przypadek kiedy sprawca zamachu poświęca swoje życie dla wyższego, jego zdaniem celu. Zamiarem takiego działania jest wzbudzenie strachu wśród ofiar, zniszczenie wroga, a co za tym idzie dezorganizację państwa. Jest to jeden z najbardziej przerażających rodzajów samobójstw, gdyż ofiarami są zwykli ludzie, którzy zostają wciągnięci do aktu samobójstwa nie mając na to wpływu. Jednym z pierwszych samobójstw tego typu był zamach w 1994 roku w Izraelu, będący odwetem za zabicie Palestyńczyków modlących się w grocie Abrahama. Do dziś Izraelczycy są celem palestyńskich terrorystów i nie ma tu znaczenia płeć czy wiek ofiar. Wrogowie to zwykli ludzie, cywile przebywający w miejscach publicznych. Zamach z 11 września 2001 roku skierowany na wieżowce Nowego Jorku jest jednak jednym z najbardziej budzących grozę ataków terrorystycznych, o szczególnie zbrodniczym charakterze. Zamachowcy przejęli kontrolę nad samolotami pasażerskimi, a następnie skierowali je na wieże World Trade Center. Celem nadrzędnym sprawców było zabicie jak największej ilości rzekomych wrogów. Tragedia ta pochłonęła około 10 tysięcy ofiar- 3 tysiące zabitych oraz 7 tysięcy rannych. Socjologiczne badania terrorystów zamachowców dowodzą, iż wbrew pozorom są to ludzie wykształceni, najczęściej młodzi, nieprzejawiający wcześniejszych skłonności samobójczych. Potencjalni kandydaci na samobójców altruistycznych przygotowywani są w specjalnych szkołach koranicznych. Szkolenie polega na stopniowym przyswajaniu kolejnych fragmentów Koranu, które dotyczą idei poświęcenia życia na rzecz wiary<sup>12</sup>.

---

<sup>11</sup> M. Jarosz, *Samobójstwa. Dlaczego teraz?*, Warszawa 2013, s. 44-45.

<sup>12</sup> Tamże, s. 46-47.

## Samobójstwo w religii

Jedną z najstarszych religii świata, *judaizm*, ma krytyczny stosunek do odebrania sobie życia, a ludzkie życie jest największą wartością. Stanowisko to opiera się między innymi na stwierdzeniach zawartych w jednej z ksiąg judaizmu, Talmudzie, gdzie zgodnie z jej zapisami, Bóg jest stwórcą wszystkiego, a zatem wyłącznie On decyduje o śmierci człowieka. Samobójstwo dla Żydów stanowi sprzeciw w stosunku do prawa boskiego, a konsekwencją tego czynu jest kara w postaci odmowy religijnych rytuałów zmarłym polegających na odprawianiu specjalnych obrzędów przez pierwsze siedem dni, pierwszego miesiąca i w rok od śmierci. W konsekwencji zmarli nie otrzymują oczyszczenia, a zostają pochowani w odległej części cmentarza. Jednak w sytuacji, gdy śmierć człowieka jest już nieunikniona, a życie podtrzymywane jest tylko za pomocą środków medycznych, prawo żydowskie daje możliwość zaprzestania ich stosowania. Co do zasady zatem, istnieje bezwzględny zakaz samobójstwa, jednakże od tej zasady księgi żydowskie przewidują jeszcze inny wyjątek. W sytuacji, gdy zachodzi zewnętrzny przymus porzucenia bądź przekroczenia prawa żydowskiego, istnieje obowiązek poddania się śmierci. Prawo żydowskie przewiduje wiele metod służących zapobieganiu samobójstwom. Należą do nich między innymi wsparcie otoczenia, łagodne metody wychowawcze dzieci, a przede wszystkim budowanie silnej więzi społecznej, która zapewnia poczucie jedności. W przypadku problemów zdrowia psychicznego pocieszenia powinno się szukać w religii, a gdy zachodzi taka potrzeba korzystać z pomocy wyspecjalizowanych lekarzy psychologów i psychiatrów. Przykładem działania takiej pomocy jest organizacja „Retorno”, która oferuje pomoc osobom ze skłonnością do zachowań samobójczych. Większość obywateli Izraela przestrzega zasad religijnych, a co za tym idzie jest tam dość niski współczynnik samobójstw<sup>13</sup>.

Stosunek *chrześcijaństwa* do zachowań autodestrukcyjnych jest nieco odmienny. We wczesnym jego okresie negatywny stosunek do życia i niepohamowane pragnienie życia wiecznego, a w konsekwencji wysoka liczba samobójstw były powszechne. Z tego też powodu stosunek religii do zamachów samobójczych nie zawsze był krytyczny. Początkowo samobójstwo nie było zabronione. Pierwsze negatywne stanowisko kościoła do tego typu działań zostało wyrażone w *Mieście Boga*, św. Augustyna. W dziele tym, napisanym w latach 413-427 r., św. Augustyn wyraził pogląd, iż samobójstwo jest morderstwem. Osoba je popełniająca umiera z wielkim grzechem, nie otrzymując przy tym oczyszczenia, a w konsekwencji spokoju wiecznego. Negatywne podejście do aktu samobójstwa, z czasem

---

<sup>13</sup> B. Hołyst, *Suicydologia...*, s. 110-112.

zaczęło przybierać na sile i zostało potępione. Stopniowo powstało wiele negatywnych konsekwencji śmierci samobójczej. Należały do nich zakaz odprawiania obrzędów religijnych, chowania samobójców w świętej ziemi, ekskomunikowanie samobójców czy grzebanie ciała poza cmentarzem. W 1307 r. Dante napisał pierwszą księgę Boskiej Komедii, w której wyraził swoje stanowisko do samobójstwa. Jego zdaniem, osoba, która popełniła samobójstwo skazana jest na wieczne potępienie. Renesans przyniósł pewną zmianę w kwestii stosunku do samobójstw. Uważano, że każdy przypadek takiego zamachu należy rozpatrywać indywidualnie. Oświecenie przyniosło jednak inny pogląd. Monteskiusz twierdził, że człowiek ma prawo decydować o swoim życiu, które jest częścią natury. Wolter i Rousseau opowiadali się za prawem jednostki do odebrania sobie życia, a David Hume poparł ich pogląd chorobą, wstydem lub nędznym życiem człowieka. Emmanuel Kant prezentował jednak odmienny stosunek. Uznał samobójstwo za czyn krytyczny z punktu widzenia moralnego, gdyż to właśnie życie jest największą wartością człowieka. Z kolei Artur Schopenhauer uważał, iż zamach samobójczy nie należy do kategorii zachowań przestępnych, a jego następstwem nie jest grzech wieczny. Twierdził, że jednostka ma pełne prawo zrezygnować z egzystencji, jeśli nie jest zadowolona z warunków, w jakich żyje<sup>14</sup>. Współcześnie, większość Kościołów oferuje pomoc osobom z trudną sytuacją zdrowia psychicznego, mającym skłonności do zachowań samobójczych. Podkreśla się wyraźnie, iż samobójstwo nie ma jedynie wymiaru indywidualnego, lecz także wywiera dramatyczny wpływ na rodziny i przyjaciół tych, którzy odebrali sobie życie. Obecnie uważa się, iż samobójstwo jest grzechem, jednakże samobójcy mogą osiągnąć zbawienie, jeżeli czyn taki podyktowany był działaniem diabła, silnego stresu, poświęcenia czy choroby psychicznej. Według Kościoła Katolickiego, to Bóg dał człowiekowi życie i to właśnie wyłącznie On może decydować o tym, kiedy ma się zakończyć.

*Kościół prawosławny* zaś, stoi na stanowisku, iż samobójstwo jest całkowicie zakazane, a jednostka nie ma prawa decydować o zakończeniu swojej egzystencji. Życie jest darem od Boga, który należy szanować. Religia prawosławna traktuje umyślne samobójstwo jako najgorszy rodzaj morderstwa. W takim przypadku zakazany jest pogrzeb kościelny osoby, która odebrała sobie życie. Jeżeli jednak istnieją dowody potwierdzające, iż dana osoba nie była w pełni władz umysłowych, zachodzi możliwość pogrzebu w kościele<sup>15</sup>.

---

<sup>14</sup> A. Kielan, K. Bąbik, I. Cieślak, P. Dobaczewska, *Religia katolicka a zachowania suicydalne w Polsce*, [w:] *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, 2017, Tom 23, Nr 2, s. 161.

<sup>15</sup> B. Hołyst, *Suicydologia...*, s. 116.



*Islam* jest bezwzględnie przeciwny samobójstwu. Muzułmanie głęboko wierzą, iż skoro Allah jest stwórcą życia, to wyłącznie On może decydować o jego zakończeniu. Stanowisko to poparte jest w Koranie, gdyż zakazuje zachowań autodestrukcyjnych oznaczających sprzeciw wobec Boga. Nikt nie może umrzeć bez zgody Allaha. W przypadku długotrwałej i nierokującej poprawy choroby zaleca się modlitwę do Boga z prośbą o przyspieszenie momentu śmierci. Jednakże cierpienie takie uznawane jest za próbę wiary, a muzulmanie wierzą, że zapewnia po śmierci jeszcze większe szczęście. To właśnie wiara stanowi czynnik decydujący o niskiej liczbie samobójstw w społeczeństwach islamskich. Jeżeli chodzi o wcześniej wspomniane samobójcze zamachy bombowe, to są one całkowicie potępiane przez przedstawicieli władz religijnych. Nie ma mowy o uznaniu ich za męczenników, a sami zamachowcy zdają sobie sprawę z konsekwencji jakie ich czekają za popełnienie samobójstwa<sup>16</sup>.

Jedną z głównych zasad *buddyzmu* jest zakaz zabijania i czynienia wszelakich form zła rzeczom żywym, w tym samemu sobie. Zakaz ten oznacza sprzeciw wobec zamachów samobójczych. Buddyzm podkreśla obowiązek zachowania zdrowego ciała i umysłu. Jego wyznawcy wierzą, iż pozbawienie się życia jest niemoralne i skutkuje negatywnymi konsekwencjami w przyszłej inkarnacji. Zakaz odebrania sobie życia nie jest jednak bezwzględny. Zgodnie z zasadą racjonalności, jeżeli rozsądniejszym wyborem będzie śmierć to należy ją wybrać. Teksty buddyjskie traktują akt samobójczy jako decyzję prywatną. Do każdego człowieka należy wybór między życiem, a śmiercią. Czasami samobójstwo nie będzie dobrą decyzją, jednakże niekiedy śmierć może być słusznym wyborem i zostać uznane za słusne posunięcie. Przykładowo, w komentarzu do Vinaya, jednej z głównych ksiąg Pali Canon, wskazuje się przypadek poważnie chorego mnicha, który ma możliwość otrzymania opieki ze strony innych mnichów. W takim przypadku pozostanie przy życiu będzie słusznym wyborem. Jeżeli jednak mnich uzna, iż będzie zbyt dużym obciążeniem dla osób opiekujących się nim, rezygnacja z życia może zostać uznana za właściwe rozwiązanie. Większość samobójstw popełnianych przez osoby świeckie jest jednak krytykowana, chyba że są to działania mające charakter poświęcenia z miłości na rzecz osób bliskich lub dla dobra ogółu. W takim przypadku uważa się, że sprawca samobójstwa miał dobre intencje, a jego działanie nie powinno się uznać za złe. Ponadto, biorąc pod uwagę buddyjską wiarę w reinkarnację, odebranie sobie życia może mieć uzasadniony cel. Wyznawcy buddyzmu wierzą, że słusne odebranie sobie życia skutkuje dobrym

---

<sup>16</sup> Tamże, str. 116-117.

odrodzeniem. Jednakże, samobójstwo popełnione przez osobę, która prowadziła niegodne życie, może skutkować złym odrodzeniem. Ponadto, porównując samobójstwo do zabójstwa, uważa się na ogół, iż większość ludzi popełniających samobójstwo nie krzywdzi innego człowieka, a jest to prywatna decyzja sprawcy. Nie można o tym jednak mówić w przypadku zabójstwa, gdyż osoby takie krzywdzą innych członków społeczeństwa. Z tegoż powodu, niemoralność takiego czynu będzie znacznie odbiegała od niemoralności zabójstwa innej osoby. Samobójstwo z punktu widzenia buddyzmu jest jednak, co do zasady, traktowane jako akt nieracjonalny. Większość mnichów opowiada się za takim stanowiskiem i naucza, że jest to grzech. Departament Zdrowia Psychicznego Tajlandii opracował specjalny program, który ma na celu przygotowywać mnichów do nauczania o niemoralnym charakterze samobójstw oraz zapobiegania aktom samobójstw. Powszechnym jest, że ludzie zgłaszają się do mnichów szukając pomocy w swoim cierpieniu, a także w celu znalezienia sposobu na rozwiązanie problemów. Zdaniem niektórych buddyjskich uczonych sam Budda popełnił samobójstwo w przekonaniu o uzyskaniu tym sposobem absolutnego szczęścia<sup>17</sup>.

*Konfucjanizm*, system religijno-filozoficzny Chin, traktuje samobójstwo jako akt ochrony godności i cnoty. W późnym okresie imperialnych Chin samobójstwa wymagano od zgwałconych kobiet czy intelektualistów, którzy przeżyli swojego cesarza. Rezygnacja z własnego życia nigdy nie była w Chinach krytykowana ani zabroniona. Samobójstwo jest wyrazem woli człowieka i zostało zaakceptowane przez społeczeństwo jak sposób sprzeciwu i ochrony godności. Gloryfikuje się samobójstwa kobiet, które po śmierci męża oddają wierność małżonkowi nawet po jego śmierci. Do 1729 roku praktykowano w Chinach palenie owdowiałej małżonki wraz ze zwłokami męża. Krytycznie podchodzi się natomiast do samobójstw popełnianych przez mężczyzn, ażeby nie stanowiło to sposobu na uniknięcie obowiązku utrzymania rodziny. Pomimo to, większość wyznawców konfucjanizmu uważa, że nie jest to dobry sposób na ochronę cnót moralnych. W przypadku popełnienia samobójstwa, rodzina sprawcy jest napiętnowana, a czasami nawet oskarżana o przyczynienie się do samobójstwa. W celu zapobiegania aktom samobójczym, należy zrozumieć przyczynę decyzji samobójczych, aby móc przystąpić do podjęcia działań prewencyjnych<sup>18</sup>.

*Szintoizm*, religia wyznawana przez Japończyków, stanowi ich emocjonalną podstawę. Religia ta, nie dysponuje żadnymi przykazaniami, ani księgami. Występuje razem z buddyzmem, a powszechne są mieszane praktyki obu religii. Pogląd szintoizmu dotyczący aktów samobójczych nie jest jednoznaczny. Uważa się, że człowiek powraca do natury po

---

<sup>17</sup> A. Zwoliński, *Samobójstwo jako problem osobisty i społeczny*, Wydawnictwo WAM, 2013, s.79-81.

<sup>18</sup> R. Tokarczyk, *Prawa narodzin, życia i śmierci*, Warszawa 2012, s. 389.

śmierci, a samobójstwo jako akt ofiarny jest akceptowane. Szczególnym rodzajem odebrania sobie życia jest zwyczaj *seppuku*, polegający na rozcinaniu brzucha sztyletem, inaczej zwany *harakiri*. Jest sposobem na ochronę honoru podczas trudnej sytuacji. Obyczaj ten występuje m.in. jako rodzaj osobistego wykonania orzeczonej wyrokiem kary śmierci. Odebranie życia z rąk kata stanowiłoby hańbę, podczas gdy samobójstwo daje możliwość honorowego wyjścia z tej sytuacji. Rytuał ten odbywa się uroczyście, w obecności bliskich, a po samobójstwie denatowi odcina się głowę. Z drugiej jednak strony, wyznawcy tej religii wierzą, że człowiek otrzymuje życie od natury, a działanie z nią sprzeczne jest złem. Oznacza to, iż odebranie sobie życia jest, co do zasady krytykowane. Rosnąca liczba aktów samobójczych w ciągu ostatnich lat wywarła wpływ na społeczeństwo, a tym samym stosunek do samobójstw. Powstały programy prewencyjne, mające na celu zapobieganie zamachom samobójczym<sup>19</sup>. Wiara w pośmiertny powrót człowieka do natury oraz przekonanie o otrzymaniu daru życia od przodków może stanowić czynnik skutkujący niską liczbą samobójstw w Japonii. Charakter religii shinto nie oparty na przykazaniach, ani na świętych księgach może jednak nie wywierać na wierzących tak dużego wpływu w kwestii szacunku do egzystencji jak judaizm czy islam. Mimo to, wprowadzenie zasad shinto w życie codzienne może skutkować zapobieganiem aktów samobójczych.

Ilustracja 1. Seppuku.



Źródło: <http://www.ppe.pl/publicystyka/143/hardkor-samobojstwo-kulturowe-dziedzictwo-japonii.html>, dostęp z dnia 18.06.2019 r.

<sup>19</sup> B. Hołyst, *Suicydologia*..., str. 123-124.

*Hinduizm*, religia należąca do najstarszych na świecie, ma raczej negatywny stosunek do samobójstw. Już 3000 lat p.n.e. krytykowano akty samobójcze, jednakże wyjątkiem były samobójstwa religijne. Zwyczaj złożenia siebie w ofierze, tzw. *sati* oraz masowe samobójstwa, znane jako *jauhar*, były rozpowszechnione wśród hindusów. Samobójstwa w Indiach zazwyczaj popełniają kobiety, a są one skutkiem obowiązującego systemu wnoszenia posagu i sprzeciwu wobec zwyczaju wyszukiwania przez rodziców przyszłego współmałżonka, zwanego aranżowaniem małżeństw. Wyznawcy hinduizmu wierzą w reinkarnację, a to stanowi istotny czynnik zapobiegający aktom samobójczym. Pozbawienie siebie życia może bowiem skutkować niemożnością odrodzenia się w następnych wcieleniach<sup>20</sup>.

---

<sup>20</sup> A. Zwoliński, *Samobójstwo jako problem ...*, s.76-77.

## **Bibliografia**

- Bąbik A., Olejniczak D., *Uwarunkowania i profilaktyka samobójstw wśród dzieci i młodzieży w Polsce*, [w:] Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, Vol. 13, Nr 2, 2014.
- Hołyst B., *Samobójstwo- przypadek czy konieczność*, Państwowe Wydaw. Naukowe , Warszawa 1983.
- Hołyst B., *Suicydologia*, LexisNexis, Warszawa 2012.
- Jopkiewicz R., *Samobójstwo złożone*, Problemy Kryminalistyki, nr 29, Warszawa 1961.
- Jarosz M., *Samobójstwa. Dlaczego teraz?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- Kielan A., Bąbik K., Cieślak I, Dobaczewska P., *Religia katolicka a zachowania suicydalne w Polsce*, [w:] Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu, 2017, Tom 23, Nr 2, s. 161.
- Makara-Studzińska M., *Wybrane zagadnienia z problematyki suicydologii*, [w:] Annales Universitatis Mariae Curiae-Skłodowska. Sectio I, Philosophia-Sociologia. Vol. 26, 2001.
- O'Connor R., Sheehy N., *Zrozumieć samobójcę*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
- Słownik języka polskiego PWN, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Tokarczyk R., *Prawa narodzin, życia i śmierci*, Warszawa 2012.
- WHO Mental and Behavioral Disorders. Figures and facts about suicide. WHO/MNH/MBD/99.1. Department of Mental Health, Social Change and Mental Health, World Health Organization, Genewa 2000.
- Zwoliński A., *Samobójstwo jako problem osobisty i społeczny*, Wydawnictwo WAM, 2013.

## **Witryny internetowe**

<http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zamachy-samobojcze>

<http://www.ppe.pl/publicystyka/143/hardkor-samobojstwo-kulturowe-dziedzictwo-japonii.html>

---

## **ABSTRAKT**

Samobójstwo jest zjawiskiem stanowiącym od wielu stuleci poważny problem społeczny. Śmierć samobójcza stanowi tragedię dla bliskich, przyjaciół, znajomych, ale także społeczeństwa. Zjawisko ma bowiem wyraźnie społeczny wymiar. Dane statystyczne wskazują na szeroki zakres problemu. Oficjalne statystyki odnotowują rocznie na terenie kraju ok. 6 tysięcy zamachów samobójczych, które kończą się zgonem . Pomimo innowacyjnych metod wykrywania, a także leczenia zaburzeń psychicznych, dostępności do lekarzy specjalistów, rozwoju nauki oraz znacznej poprawy sytuacji ekonomicznej

społeczeństwa, odsetek ludzi targających się na własne życie wzrasta. Biorąc pod uwagę wieloczynnikowe uwarunkowania samobójstw zaznaczyć należy, że zjawisko jest przedmiotem badań wymagających bieżącej aktualizacji.

Współczesny stosunek do odebrania sobie życia jest obszarem zainteresowań wielu dziedzin nauki tj. psychologii, psychiatrii, kryminologii, suicydologii, a także religii. Poglądy religii na samobójstwo nie są jednolite. Ryzyko zachowań autodestrukcyjnych uzależnione jest między innymi od wyznawanej przez jednostkę religii i związanych z nią wzorców zachowań. Autorka tekstu wskazuje teoretyczne aspekty zjawiska oraz poglądy wybranych religii wobec zachowań samobójczych jednostek.

e-mail: [patrycja.mencel@uwr.edu.pl](mailto:patrycja.mencel@uwr.edu.pl)